

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคนให้สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ ปัญญาและสังคม สามารถพึ่งตนเอง ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นว่าหลักสูตรได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีชีวิตที่สมบูรณ์ (Perfect Life) ทั้งระบบสมอง ระบบกาย และระบบจิตวิญญาณ มีความสมดุลเป็นองค์รวม (Holistic View) มีความสัมพันธ์ด้านจิตใจ ร่างกาย ปัญญาและสังคม ที่ประสานกลมเกลียวกันทุกด้าน จนเกิดภาวะที่พอดี สามารถดำรงอยู่และดำเนินชีวิตไปด้วยดี สามารถพึ่งตนเอง (Independent) ด้านการคิด ปฏิบัติและตัดสินใจด้วยตนเอง ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ (Interdependent) โดยการทำงานเป็นทีมอย่างแท้จริง ฉะนั้นเมื่ออยู่ในยุคของ "ความรู้ระเบิด" จึงมีความรู้มากมายที่น่าเรียน น่าศึกษาค้นคว้า แต่ระยะเวลาเรียนในโรงเรียนมีเท่าเดิม คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ก่อนการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ทั่วไปเป็นเวลา 12 ปี จะทำอย่างไรจึงจะให้นักเรียนเยาวชนได้ศึกษาค้นคว้าได้อย่างเต็มที่ให้ทันกับความรู้ที่ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวัน ลำพังการเรียนในชั้นคงจะมีเวลาไม่เพียงพอ เนื่องจากตามหลักการของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (สมชาย บำรุงทรัพย์ และฉวีภา ผลิตเกลี้ยง, 2542, หน้า 6) ได้กำหนดให้ผู้เรียนต้องรู้จักพึ่งตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ คักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ ห้องสมุดจึงเป็นแหล่งรวบรวมสรรพความรู้ทั้งหลาย เพื่อให้เยาวชนได้มาอ่านหาความรู้ตามที่เขาต้องการ และตอบสนองหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว

นอกจากนี้ห้องสมุดโรงเรียนยังมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ เพราะเป็นสถานที่รวบรวมวัสดุเพื่อการศึกษาต่างๆ เช่น สิ่งตีพิมพ์ หนังสือตัวเขียน วัสดุทัศนวัสดุ วัสดุย่อยส่วนต่างๆ เพื่อรองรับการศึกษาค้นคว้าของนักเรียน ครู อาจารย์ ตลอดจนเป็นแหล่งความรู้เพื่อชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ทัศนะเกี่ยวกับห้องสมุด (อ้างใน เฉลียว พันธุ์สีดา, 2539) ว่าความรู้ของมนุษย์เป็นมรดกตกทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ เมื่อมีการประดิษฐ์คิดค้นตัวอักษรขึ้น ผู้มีความรู้ก็ได้บันทึกความรู้ของตน สิ่งที่ตนค้นพบ เป็นจารึกหรือเป็นหนังสือ ทำให้บุคคลอื่นในสมัยเดียวกันหรืออนุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาทราบถึงเรื่องนั้นๆ และได้ใช้ความรู้เก่าๆ เป็นพื้นฐานที่จะหาประสบการณ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นความก้าวหน้า เป็นความเจริญสืบต่อไป ห้องสมุดเป็นสถานที่เก็บเอกสารต่างๆ อันเป็นแหล่งความรู้ดังกล่าวแล้ว จึงเรียกได้ว่าเป็นครู เป็นผู้ชี้แนะให้เราปัญญาวิเคราะห์วิจารณ์ ให้ความรู้สิ่งควรรู้อันชอบธรรมด้วยเหตุผลได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในฐานะที่เป็นองค์กรของรัฐ มีหน่วยงานในสังกัดซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษา กระจายอยู่ตามชนบททั่วประเทศ โรงเรียนประถมศึกษายังเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาหมู่บ้านในลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม ด้วยเหตุนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา จึงได้จัดให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียนมีห้องสมุดหรือมุมหนังสือ โดยมุ่งหวังที่จะให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน และนักการภารโรง ตลอดจนชุมชนใช้ห้องสมุดเพื่อการเรียนการสอนอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ทางการศึกษาอย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาการศึกษาอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 1)

ในภาวะปัจจุบัน ความเจริญทางเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางวิชาการมีมากขึ้นเป็นลำดับ มีผลทำให้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ แยกย่อยเป็นสาขาเฉพาะมากมาย ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดสาขาวิชาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การที่วิทยาการต่าง ๆ ขยายตัวอย่างมากและเจริญรุดหน้าไปทุกวันอย่างไม่หยุดยั้งเช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะนำเอาความรู้และวิทยาการต่าง ๆ เหล่านั้นมา

บรรจุไว้ในหลักสูตรและจัดสอนให้แก่ผู้เรียนได้อย่างครบถ้วน ดังนั้นหลักสูตรใหม่จึงหันมาเน้นที่วิธีการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Instruction) ของเด็ก โดยครูจำเป็นต้องลดบทบาทการสอนแบบยัดเยียดครูเป็นศูนย์กลางลง แล้วใช้วิธีสอนแบบยัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered) โดยหันมาใช้อุปกรณ์ช่วยสอนให้มากขึ้น เน้นตั้งคำถาม กำหนดปัญหา กระตุ้น เร้า สร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียน เด็ก เยาวชนเรียนรู้ด้วยการศึกษา ค้นคว้า แก้ปัญหา แสวงหาคำตอบหรือแบ่งกลุ่มกันไปค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ห้องสมุด ชุมชน วัด องค์กร สถาบัน ธรรมชาติรอบ ๆ ตัว หรือแม้กระทั่งบุคคล เป็นต้น ดังนั้นห้องสมุดโรงเรียนในปัจจุบันซึ่งมีอยู่กระจายในโรงเรียนทั่วประเทศจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องมีบทบาทและมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแนบแน่นจนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป เมื่อห้องสมุดเข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริงในการช่วยจัดการศึกษาตามหลักสูตรใหม่ได้สมบูรณ์แล้ว คุณภาพชีวิตของบุคคลที่ชาติพึงประสงค์ก็จะบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ (เจลิยว พันธุ์ลีดา, 2539, หน้า 7)

การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยห้องสมุดโรงเรียนหรือมุมหนังสือเป็นอย่างมาก เพราะหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) มุ่งที่จะให้นักเรียนมีความรู้ มีทักษะ สามารถคิดและแก้ปัญหา เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) ได้ระบุถึงคุณภาพของนักเรียนที่พึงประสงค์ไว้เป็นข้อแรกว่า "สามารถสื่อความด้วยการอ่าน การฟัง การพูด และการเขียนอย่างมีวิจารณญาณ" และถ้าดูลึกลงไปถึงกลุ่มทักษะภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ที่ต้องปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณลักษณะในข้อ 4 ว่า "ให้มนิยรักการอ่าน รู้จักเลือกหนังสืออ่าน และใช้เวลาว่างในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากหนังสือ สื่อมวลชน และแหล่งความรู้ต่าง ๆ" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 4)

นอกจากนั้น ตามร่างหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี ยังได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยสมอง ด้วยกาย และด้วยใจ ให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ ผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง โดยการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ จินตนาการ ความงาม ปัญญา และฐานความจริง เพื่อให้สามารถระดมองค์ความรู้และพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีพลัง เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม (Participatory Learning) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างสรรค์ด้วยตัวเอง

และมีโอกาสในการเลือก การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นงานของตนเอง ทำให้มีความหมายและ การสร้างความพึงพอใจ กระบวนการเรียนการสอน ใช้มาตรฐานและตัวบ่งชี้ความสำเร็จ (Benchmark) เป็นเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมตัดสินใจในการวางแผนการเรียน แสดงออกอย่างอิสระ เป็นผู้เรียนรู้จากสภาพจริง มีการทำงานเป็นทีม การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้สนองแนวทางในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานดังกล่าว ห้องสมุดโรงเรียน หรือมุมหนังสือเป็นหัวใจสำคัญของทุกโรงเรียน เพื่อสนองความต้องการของ โรงเรียนเกี่ยวกับการจัดห้องสมุดโรงเรียนและมุมหนังสือ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติจึงได้เริ่มโครงการจัดมุมหนังสือ และห้องสมุดโรงเรียนตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525 โดยมี เป้าหมายที่จะให้ทุกโรงเรียนมีห้องสมุดและมุมหนังสือ เพื่อเอื้ออำนวยต่อผู้ใช้ห้องสมุดในโรงเรียน ตลอดจนชุมชนที่จะ ได้รับทั้งความรู้ ความคิด หรือความบันเทิงใจ อันทำให้เกิดผลดีแก่ผู้ใช้ห้องสมุด เป็นอย่างมาก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 4-5)

การดำเนินการของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงาน การประถมศึกษาอำเภอฝาง ได้กำหนดมาตรการสนองต่อนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ โดยเน้นให้โรงเรียนทุกโรงเรียนมีห้องสมุดหรือมุมหนังสือทุกโรงเรียน และมี การพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา พุทธศักราช 2535 (กรมวิชาการ, 2535) นอกจากนั้น ในปีการศึกษา 2541 ที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติได้ประกาศนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ สร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมโดยทั่วไปว่าโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาการศึกษาแห่งชาติจะจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความรู้ ความ สามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการ โดยมีการควบคุมคุณภาพ การ ตรวจสอบและปรับปรุงโรงเรียน การประเมินคุณภาพตามมาตรฐานโรงเรียน ซึ่งมาตรฐานโรงเรียน มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดโรงเรียนคือมาตรฐานคุณภาพนักเรียน ตามมาตรฐานที่ 4 ที่กำหนดให้ นักเรียนมีความสามารถในการแสวงหาความรู้และมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน ตัวบ่งชี้ที่ 1 ได้ระบุความ สามารถในการแสวงหาความรู้ ตัวบ่งชี้ที่ 2 กำหนดให้มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มาตรฐานการเรียน การสอน มาตรฐานที่ 3 กำหนดตัวบ่งชี้ให้จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วย ตนเอง มาตรฐานที่ 7 กำหนดตัวบ่งชี้ให้จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนการสอนส่งเสริม ให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จ และมาตรฐานการบริหารโรงเรียน

มาตรฐานที่ 3 กำหนดให้โรงเรียนจัดกิจกรรมหลากหลายเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ โดยตัวบ่งชี้ที่ 3 ให้จัดแหล่งความรู้ สื่อและเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตัวบ่งชี้ที่ 4 ให้จัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้มีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 1-4)

ดังนั้น ห้องสมุดโรงเรียนหรือมุมหนังสือจึงเป็นหัวใจสำคัญที่ทุกโรงเรียนจะต้องจัดให้มีขึ้น เพื่อความมุ่งหมายสำคัญ ดังนี้

1. สนองกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร
2. ปลุกฝังนิสัยรักการอ่าน และสนใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
3. เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ของผู้บริหาร ครู นักเรียน และนักการศึกษาโรงเรียน ตลอดจนชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 4)

การจัดการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฝาง (2542) มีโรงเรียนในความรับผิดชอบ จำนวน 50 โรงเรียน จากการนิเทศติดตามการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ห้องสมุดโรงเรียน ส่วนใหญ่มีมาตรฐานต่ำกว่าเป้าหมายที่ทางสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฝางตั้งไว้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัย เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อเสนอผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฝาง ให้เข้าสู่ระดับคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากผู้บริหารโรงเรียน กรรมการโรงเรียน ครูบรรณารักษ์ห้องสมุด และนักเรียนช่วยงานห้องสมุดโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2542 จำนวน 50 โรงเรียน จำนวน 200 คน และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับงานห้องสมุด จำนวน 10 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา ตามเกณฑ์ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เรื่องมาตรฐานคุณภาพของห้องสมุดโรงเรียน โดยศึกษาตามหลักการบริหารทรัพยากร 4 ด้าน คือ บุคลากร (Men) การเงินงบประมาณ (Money) สถานที่และอุปกรณ์ (Material) การจัดการการบริการและกิจกรรม (Management)

นิยามศัพท์เฉพาะ

การบริหารงานห้องสมุด หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้บริหารสถานศึกษากับบรรณารักษ์ และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาห้องสมุดให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่ง หรือผู้รักษาการในตำแหน่ง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษา

กรรมการโรงเรียน หมายถึง คณะกรรมการในการวางแผนการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ครูบรรณารักษ์ หมายถึง ผู้ที่โรงเรียนมอบหมายให้ทำหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน

นักเรียนช่วยงานห้องสมุด หมายถึง นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ/หรือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ทำหน้าที่ช่วยครูบรรณารักษ์ในการดูแลห้องสมุดโรงเรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ได้ทราบสภาพการปฏิบัติงานจริงเกี่ยวกับการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนและแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนให้เข้าเกณฑ์ของ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เรื่องมาตรฐานคุณภาพของห้องสมุดในเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา